

ДАВНЬОІНДІЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ВИВЧЕННЯ ПОРІВНЯННЯ

Самобутня за своєю природою індійська поетика та вчення про фігури і тропи заслуговують на окреме висвітлення. В індійській традиції теорія тропів і фігур поетичного тексту отримала назву “теорія прикрас” або аланкар. Слід зазначити, що аланкари не дивлячись на назву, визнавалися не прикрасами поетичного тексту або способом реалізації творчого потенціалу творця, а суттю поезії, її душею [2, с. 65].

Згідно з концепцією індійського вченого Бхамаха весь комплекс аланкар поділяється на словесні (шабда-аланкара) та смислові фігури (артха-аланкара) [4, с.56; 5, с.22]. Словесні прикраси актуалізуються на фонетичному, морфологічному, лексичному рівнях. Анупраса (алітерація), ямака (співзвучність), чітра (звукові фігури, за наявності яких, уможлиблюється горизонтальне та/або вертикальне, кругове прочитання строфи) визначаються ядерними представниками цієї категорії. Смислові фігури реалізуються у поетичному висловлюванні. Домінуючою рисою артха-аланкар є породження нового смислу в результаті співставлення, поєднання різних об’єктів зовнішнього світу. На відміну від античної традиції, логічні фігури аланкари породжують і визначають контекст, сутність аланкар полягає у вираженні смислу, у створенні художнього змісту [1, с. 33]. У “прикрасах” думки співіснують, інтегруються прямі та переносні значення слів, утворюючи нове значення вищого рівня. Аланкари слід тлумачити, як особливий спосіб художнього мислення [2, с. 69].

В індійській традиції порівняння визнавалося провідною (par excellence) аланкарою [5, с. 28, с. 35]. Автори теоретичних трактатів стверджували, що прототиповими прикрасами смислу є саме ті фігури, які засновані на подібності, головним, з яких є саме порівняння, а всі інші походять від нього [1, с. 37]. Вивчення фігури порівняння починається у лоні граматики. Фокус уваги спрямовано на дослідження характеру реального зв’язку між порівнюваними сутностями. Диференціюють десять типів порівняння на основі порівняльних часток, які зустрічаються у конструкціях [2, с. 69].

Цінність лінгвістичної спадщини Паніні для теорії тропів полягає у розробці структурованої моделі порівняння, яка складається з чотирьох елементів, а саме упамеї (суб'єкт порівняння), упамани (об'єкт порівняння), саманї (основа порівняння), дьотаки (показник порівняння) [5, с. 26]. Сумісно з вивченням структури досліджуються також граматичні засоби вираження порівняння у мовленні. В своєму трактаті присвяченому драматичному мистецтву Бхарата виділяє чотири аланкари: упаму (порівняння), диваку (зевгма), рупаку (субстантивну метафору) та ямаку (співзвучність). Упама представлена п'ятьма видами порівняння: прашанса (порівняння-похвала), нінда (порівняння-осуд), за ступенем схожості додатково виділяють повне, часткове та умовне порівняння [6, с. 227].

Важливим видається той факт, що видатний давньоіндійський вчений Бхамаха незалежно від Бхарата виділяє п'ять провідних аланкар – упаму, рупаку, ямаку, діпаку та анупрасу (алітерація). Цей збіг свідчить про існування чотирьох стрижневих фігур, на чолі яких стоїть порівняння [6, с. 229].

До числа пізніх класифікацій порівнянь належить концепція Дандіна, під аланкарою порівняння автор розуміє фігуру, яка у будь-який спосіб експлікує схожість між порівнюваними сутностями. Згідно з зазначеною класифікацією вирізняють 32 різновиди порівняння [2, с. 72]. В подальшому види порівнянь були консолідовані у шість груп [3, с. 16]. До першої групи належать порівняння, які диференціюються відповідно до наявності основи співставлення та її якості: *dharmopamā* – порівняння основане на експлікації характерної ознаки, яка притаманна обом порівнюваним об'єктам: “Твоя долонь, люба, червона, як квітка лотоса”; *vasūtpamā* – співставлення сутностей без унаочнення основи для їх порівняння: “Твоє лице, наче червоний лотос, твої очі, наче два синіх лотоса”; *samīcchayopamā* – уподібнення артефактів на основі двох спільних для них ознак: “Не лише за чарівністю, але й за дією, яке має назву насолода, твоє лице схоже на місяць”; *prativastūpamā* – порівняння за подібною ознакою: “Ніхто не рівний з тобою серед народжених нині царів, бо parijata не має нікого рівного собі серед дерев” (parijata - названіє міфического дерева); *tulyayogopamā* – порівняння, яке базується на співставленні осіб на основі їх однакової діяльності: “Індра не спить,

вартуючи небо, ти – вартуючи землю. Той вбиває демонів, ти – зарозумілих царів”; *hetūratā* – “причинне” порівняння, тобто спільна ознака виступає причиною подібності: “О царю! Чарівністю своєю ти схожий на місяць, могутністю – на сонце, спокоєм – на море”.

До другої групи фігур відносяться порівняння засновані на відмінності формальної організації висловлювання: *viparyāsopatā* - “зворотне” порівняння: “Розквітнувший лотос був схожий на твоє лице”; *anyonyopatā* - “взаємне” порівняння: “Лотос схожий на твоє лице, твоє лице схоже на лотос”; *niyatopatā*- “порівняння-виключення”: “Твоє лице схоже на лотос, ні на що інше”; *aniyatopatā* - “не виключаюче” порівняння: “Лотос перш за все був схожий на твоє лице, але якщо щось інше подібне до нього, хай так і буде”; *bahūratā* – фігура, в якій наявними є суб’єкт і ціла низка об’єктів порівняння: “Твій дотик прохолодний, наче сандаловий сік, наче місячний сік, наче місячний промінь ...”.

Третю групу складають порівняння, смислова організація яких ускладнена включенням інших стилістичних фігур: *atīśayopatā* – порівняння, до складу якого входить гіпербола: “Місяць – на небі, а твоє лице – лише у тебе , різниці іншого між ними немає...”; *ślesopatā* – порівняння, образність якого нарощується завдяки “трі слів”: “Ти, хто обдарований такими чудовими якостями, як мужність (або: незворушність), краса (або: солоність), великодушність (або: глибина), насправді подібний до океану...” (поліфонічність смислу зумовлена особливостями словоподілу в межах складних слів давньоіндійської мови, їх полісемії, омонімії); *samānopatā* – порівняння ускладнене епітетом, який виражений двозначним за своєю природою прикметником, є предикатом і суб’єкта, і об’єкта зіставлення одночасно: “Цей сад подібний до дівчини: обоє чарівні тим, що вони *salakanana*” (за змістом до саду відноситься прикметник, що складається з композитів “*sala*”, “*kanana*” та означає “гай, діброва”, до дівчини відноситься омонім, який ділиться на компоненти “*salaka*”, “*anana*”, що перекладається “лице, обрамлене кучерями”; *māloratā* – сплетіння порівнянь, які пов’язані між собою спільною основою співставлення: “Мужність додає тобі чарівності, як теплота сонцю, як сонце дню, як день небу”.

Порівняння четвертої групи ірреальні за своїм змістом: *utprekṣitopatā* – порівняння, яке ґрунтується на нереальному припущенні: “Нехай місяць не вихваляється тим, що по ньому можна судити про красу його обличчя, бо так можна судити і про красу лотоса”; *adbhutopatā* – фігура, яка експлікує чудесний характер основи порівняння: “Якщо б знайшовся лотос з чарівними бровами і лукавими очима, він мав би красу твого обличчя”; *tahopatā* – порівняння засноване на ілюзорному світосприйнятті адресанта: “О, струнка, вважаючи твоє лице місяцем, прагнучи твого лица переслідую я місяць...”; *abhūtopatā* – порівняння, підґрунтям якого виступають нереальні ознаки порівнюваних сутностей: “Твоє лице сяє так, немов би десь була зібрана найвища краса всіх лотосів”; *asambhāviyopatā* – порівняння, яке ілюструє неможливість певних явищ, подій тощо: “Суворі слова можуть вийти з цих вуст, як отрута з місяця, як полум’я з місячного сяйва; *vikriyopatā* – “порівняння-перетворення”: “Твоє лице, о струнка, неначе вирізьблене з місячного диску, воно наче отримане з лона лотоса”.

Логічні категорії вербалізуються в порівняннях п’ятої групи: *samśayopata* - порівняння, яке набуває форми сумніву: “Чи є то лотос, де кружляють бджоли, чи то твоє лице, мої думки вагаються”; *nirnauropatā* – порівняння подане у формі умовиводу: “Лотос, який є під владою місяця, не має блиску здатного присоромити місяць”; *pratiśedhopatā* – порівняння, яке репрезентується у формі заперечення: “Холодний, вкрий плямами місяць не може змагатися з твоїм лицем”; *tattvākhyānopatā* – порівняння представлене у формі твердження, яке відповідає дійсності: “Це не лотос, а лице; це не бджоли, а очі”; *vākyārthopatā* – порівняння за аналогією: “Твоє лице зі жвавими очима та сяючою білизою зубів подібне до лотоса, в якому кружляють бджоли серед ледве помітних білих тичинок” .

Суб’єктивне ставлення адресанта до порівнюваних ним сутностей експліковане у порівняннях шостої групи: *nindopatā* – порівняння, в якому об’єктивується семантика осудження: “Лотос вкритий рясним пилком, місяць зблід; твоє лице подібне до них, але й ще пихате”; *praśamsopatā* – порівняння зі значенням звеличення: “Лотос - місце народження Брахми, Шива носить місяць

на голові; обидва подібні до твого обличчя”; *ācikyāśopamā* – порівняння з елімінацією суб’єктивного ставлення адресанта до висловлюваного: “Мій розум схильний стверджувати, що твоє лице подібне до місяця, чи то є перевагою чи недоліком”; *virodhopamā* – порівняння засноване на протиріччі порівнюваних об’єктів: “Осінь хмара, стопелюстковий лотос і твоє лице – ось три гідних суперника...”; *catūpamā* – порівняння, яке має значення лестощів: “Твоє лице прикрашене очима газелі, місяць прикрашений знаком газелі, але він лише рівний тобі та не має переваги”; *asādhārānopamā* – поетична фігура, в семантиці якої фіксується незрівнянність суб’єкта порівняння: “Перевершивши чарівність місяця та лотоса, твоє обличчя було схожим на самого себе”.

Слід зазначити, що підходи давньоіндійських теоретиків до вивчення порівняння, загалом, спрямовувалися на з’ясування потенціалу поетичної фігури до генерування нового смислу.

Література

1. Гринцер П.А. Восточная поэтика / П.А. Гринцер. – М. : Наука, 1983. – 262с.
2. Гринцер П.А. Основные категории классической индийской поэтики / П.А. Гринцер. – М. : Наука, 1987. – 311с.
3. Уарова О.В. Дискурсивные стратегии интерпретации стилистического приема сравнения (на материале английской художественной литературы XIX-XX вв.) : дисс. ... на соискание степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ольга Васильевна Уарова. – М., 2006. – 148с.
4. Цветкова С.О. Логика аланкары / С.О. Цветкова. – Режим доступа: http://iph.ras.ru/elib/HP11_3.html
5. Gerow Ed. A Glossary of Indian figures of speech / Edward Gerow. - The Hague-Paris: Mouton, 1971. – 349p.
6. Otto Gerow Ed. A history of Indian literature. Indian poetics / Edward Gerow. - Otto Harrassowitz: Verlag, 1977. – 301p.